

Fiatal felnőttek ritualizált családi kötődései és a családtól való elszakadás dimenziói

Neulinger Ágnes, *PhD, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, agnes.neulinger@uni-corvinus.hu*

Mitev Ariel, *PhD, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, ariel.mitev@uni-corvinus.hu*

A családi ritusok szimbolikus jelentésekkel átszőtt tevékenységek, amelyek a család kisközösségének megőrzésében részben a stabilitást biztosítják, részben megkönnyítik a változást, amikor átvezetik a családot életútja állomásai között. Ilyen változás, amikor a gyermek felnőtté válásával egyre inkább elszakad a családi fészektől és önálló életet kezd. Az elválást és az új életszakaszba lépést megkönnyíthetik a család ritusai, miközben a ritusok megismerése és megértése a családi élet jellemzőiről is képet ad. A családi ritusokkal foglalkozó empirikus vizsgálatok jellemzően a családi cselekvésekhez kötődően elemzik a ritusokat, ugyanígy jelen kutatás is a családi tevékenységekből indul ki.

Empirikus kutatásunkban 71 fiatal felnőtt egyetemista által írt rövid esszé történeteit dolgoztuk fel, amelyek két emlékre koncentráltak, azaz a középiskolás és egyetemista évek egy-egy meghatározó családi emlékét idézték fel. Elemzésünkben a családi élet ritualizáltsága, valamint a középiskolás és egyetemista évek családi kapcsolatainak jellemzése alapján értelmezzük a családi kötődéseket és a családtól való elszakadás dimenzióit.

Kulcsszavak: család, fiatalok, rítus, kötődés

Young adults family attachments and the dimensions of family separations

Family rituals involve practices with symbolic meanings. They play an important role in setting up and maintaining family identity throughout the milestones of transitions in a family's life. One such transition is the "empty nest" one, when young adults leave home to start their independent life. Family rites can support and ease such transitions, while their study can provide us with a good understanding of the nature and characteristics of family life.

Most empirical research in this field examines family practices in order to understand family rites. The present study evaluates 71 essays written by university students in which they recall two important family-related memories, respectively one each from their high-school and university years. In our analysis, building on the rituals of family life, as well as, the family bonds in the high school and university years, we interpret the challenges of family attachment and the dimensions of family separation during empty nest transitions.

Keywords: family, young adults, ritual, family bond

1. Bevezetés

A családi rítusoknak nagy szerepük van a családi összetartozás biztosításában, így a családok mindennapi életében, ünnepeiben és átmeneti állapotaiban is meghatározó szerepet játszanak. A rítusok megléte a család közösségét a belső és külső kihívásokkal szemben ellenállóvá teszi, míg hiánya a családi kötődésre negatív befolyást gyakorol. Úgy is tekinthetünk ezekre a rítusokra, mint olyan rugalmas kötőanyagra, amely a tagokat megtartja és megerősíti a családi kötelékben, miközben részben elköteleződést, részben kötöttséget alakít ki a családtagok között.

A családi rítusok fennmaradására azonban kihívást jelentenek az utóbbi évtizedek társadalmi változásai, amelyek a család életét sem hagyták érintetlenül. Mindennek eredményeképpen megváltozott az együttélési formák mintája és megítélése, a gyerekvállalás alakulása, a család életmódja és a családi szerepek. Ezeket a változásokat és következményeiket számos hazai és nemzetközi kutató vizsgálta, lásd többek között Spéder - Kapitány (2009), Tóth - Dupcsik (2007), Belch (2005), Somlai – Tóth (2002, 2004), Utsi (1991), Whiteside (1989) és Moschis – Mitchell (1986) munkáit.

A családi rítusok vizsgálata a 20. század közepén lett népszerű, amelyben nagy szerepet játszott a Bossard és Boll által 1950-ben publikált iskolateremtő könyv a családi rítusokról. Azóta a társadalomtudomány számos diszciplínájában foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel, így a szociológiában, a pszichológiában, a kulturális antropológiában és a marketingben is. A rítusok vizsgálatát indokolja, hogy jó elméleti keretet jelent a családi élet minőségének feltárására és értelmezésére, benne a családi működés jellemzői, a családi kapcsolatok természete és erőssége, valamint a családtagok közötti érzelmi kötődés alakulása.

A fiatal felnőttek családi kapcsolatainak értelmezéséhez az üres fészkek életciklus szakasz kialakulásának folyamata és rítusai jól használhatók. Az üres fészkek szakaszt igazi 20. századi jelenségként határozta meg Barber (1989) utalva arra, hogy ez a szakasz a 19. században átlagosan két évig tartott és az a gyakorlat, hogy a szülők az utolsó gyermeket középkorúan vállalják a múlt században vált meghatározóvá. Ezt követően napjainkban ez a gyakorlat is meghaladottá válik, hiszen a késői gyermek születések és az elhúzódó felnőtté válás újra hosszabb ideig tartja a gyermekeket a szülői fészkekben.

A felnőtté válás átmeneti időszakának a tanulmányozása marketing szempontból is érdekes, hiszen az üres fészkek kialakulása előtt és során a szülő - gyermek kapcsolatok átalakulnak, amely a fogyasztásra is hatást gyakorolhat. Ráadásul azok a folyamatok, amelyek felnőtté válás során megfigyelhetők, mint pl. a családi életben a bevonódás, involvement és a kötődés kialakulása megfelelő párhuzamot nyújthatnak az egyén magatartásának magyarázatára üzleti kontextusban is (Gyulavári és Dörnyei, 2012). Mindennek a megértésére – főleg a kötődés és családi kapcsolatok minősége szempontjából – a családi rítusok jó eszközt adnak.

Jelen kutatás a rítusok elméleti megközelítését használva mutatja be a hazai fiatal felnőttek családi kötődéseit és azok ritualizáltságát, valamint értelmezi a családtól való elszakadás dimenzióit.

2. Családi rítusok

2. 1. A családi rítus fogalma

A családi rituálék során létrejövő családi tevékenységekben a családtagok kinyilváníthatják és közösen megélhetik értékeiket, megerősíthetik a család egységét és kifejezhetik a család sajátos arculatát biztosító kollektív érzéseket és gondolatokat – fogalmazható meg a családi rítusok definíciója Emile Durkheim (2003 (1912)) általános rítus

értelmezésének nyomán. Egy másik megközelítésben, Bossard és Boll (1950:9) szerint a családi rítusok „mintaszerűen előírt formális viselkedések, amelyek olyan eseményekre, alkalmakra és szituációkra vonatkoznak, amelyek jellemzően újra és újra ismétlődnek”. Emellett Spagnola és Fiese (2007) a csoport identitás jelentőségét, Smit (2011) a családi emlékezet kialakulását és megtartását hangsúlyozza a családi rítusokhoz kapcsolódóan. A családi rítusokkal foglalkozó korábbi kutatások egyértelműen jelzik, hogy milyen jellemzőik vannak a családi rítusoknak. Bossard és Boll (1950) három fő tényezőt említ, amelyek az (1) előírászerűség, (2) az elkötelezettség és (3) a folytonosság. Emellett a családi rítusok szimbolikusak és érzelmi jellegűek, amelyeket elsősorban a családtagok értenek. Összefoglalva megállapítható, hogy a családi rituálé a család által rendszeresen végzett és a számukra jelentéssel bíró tevékenységekben nyilvánul meg, így megértésük lehetséges ezen tevékenységeken keresztül.

2. 2. A családi rítusok jellemzői

A családi rítusok mélyebb megértéséhez felhasználhatók a Rook (1985) által kialakított rítus értelmezési szempontok, úgymint (1) a rituális tárgyak, (2) a rituális szerepek, (3) a rituálé forgatókönyve és (4) a rituálé közönsége. A rituális tárgyak a szimbólumrendszereiken és a szimbolikus kommunikációban betöltött szerepükön keresztül érthetőek meg. Így például a család étkezési rituáléihoz kötődően a tárgyak és szimbolikájuk megjelenhet a terítés módjában, a tálalt ételekben és a családtagoktól elvárt öltözködésben, amelyek egyaránt kommunikálják a családi hagyományokat és a családi identitást (Wolin és Bennett 1984). A rituális szerepekhez kapcsolódóan vizsgálható a szerepek egyértelműsége és észlelése. A családi rítusok esetében a szülőktől, nagyszülőktől, gyermekektől és rokonságtól elvárt szerep általában jól értelmezhető és hosszútávon tartós, úgymint például a családtagok által betöltött szerepek a családi esküvőkön vagy a szülői szerep jellemzői kétszülős és egyszülős családokban (Whiteside 1989). A rituálé forgatókönyve is jól értelmezhető a családi rítusok során, úgymint az ültetési rend (ki hol szokott ülni), az időzítések (mikor és minek kell történnie) és a különböző részvételi módok családi eseményeken, valamint családi interakciókban (Wolin és Bennett 1984). A közönség a családi rituálék esetében a résztvevőkre és a hiányzó tagokra egyaránt vonatkozhat, például étkezésekkor, a gyerekek esti elalváshoz kötődően vagy hétvégi családi programok esetében.

A személyközi rítusokat Wolin és Bennett (2004) három csoportba sorolja. Egyrészt vannak ünnepek, amelyek ritkán, évente néhány alkalommal kerülnek megrendezésre, úgymint a kulturális, nemzeti és vallási ünnepek. Ezeket az eseményeket adott kultúrkörön/valláson belül mindenki ugyanakkor és jellemzően ugyanúgy ünnepelni. Másrészt vannak a hagyományok, amelyekre gyakrabban kerül sor, mint az ünnepekre. Ide sorolhatóak a születésnapok, évfordulók, nyaralások, amelyek részben mindenkire jellemző közös jegyeket, részben egyéni, egyedi jellemzőket is magukban hordoznak. Harmadrészt megkülönböztetünk olyan minták szerinti interakciókat, amelyek napi/heti rendszerességgel zajlanak, úgymint a közös étkezések vagy a rendszeres hétvégi programok. Mindezek a család kontextusában is jól értelmezhetőek. Wolin és Bennett (2004) a minták szerinti interakciókat egyértelműen megkülönbözteti a rutinoktól. A megkülönböztetés alapja, hogy a minták szerinti interakciókat a résztvevők fontosnak és jelentőségteljesnek ítélik meg, amely nem jellemző a rutinszerű magatartásra. Időbeliségét tekintve a minták szerinti interakciók tevékenységei alakulnak ki legelőször, eszerint azon párok életében, akik rövidebb ideje vannak együtt, a minták szerinti interakciók nagyobb valószínűséggel vannak jelen, mint a saját családi hagyományok vagy ünnepek.

A családok rituális tevékenységeire vonatkozó korábbi kutatások alapján néhány főbb megállapítás tehető (Neulinger 2013). Eszerint a családi rítusok erősítik az egyéni

elköteleződést a család irányában, továbbá az is elmondható, hogy a családi élet minősége magasabb, ha vannak családi rítusok. Megállapítható, hogy a családi rítusok a tagok számára általában jelentősek, megteremtik a csoport identitását és egyúttal az egyéni identitást is befolyásolják, miközben a családi rítusok a családi kapcsolattartás lehetőségét is biztosítják. Időben vizsgálva és a trendeket tekintve az állapítható meg az eddigi kutatások alapján, hogy a korábban nagyobb közösségekben, így például a nemzeti szinten megélt ünnepek egyre jellemzőbben családi rituálékká válnak.

2.3. A család rítusokat támogató és akadályozó tényezők

A családi rítusokról készített korábbi kutatások alapján meghatározhatóak azok a tényezők, amelyek támogatják és amelyek akadályozzák a családi rítusok megőrzését. Ennek a megértésére különösen szükség van a mai „elszabadult világban” (Giddens 2002), ahol a szülői tekintély eltűnőben van és a demokratikus gyermeknevelési elvek újraírják a családok működési szabályait (Somlai 2011, Zsótér és Nagy 2012). A szakirodalom áttekintését követően támogató és akadályozó tényezők azonosíthatók részben a család mikrokozmoszához, részben a környezeti makrotényezőkhöz kötődően.

A család szintjén befolyásolható elemek a családon belüli kapcsolatok jellemzőihez, a családi tevékenységek jellemzőihez, a tagok elköteleződéséhez és a család életkörülményeihez köthetők. Ennek megfelelően a családi rítusok megőrzését támogatják az alábbiak:

- Folyamatos személyes kapcsolattartás (Caplow 1982)
- Fontos, de nem egyértelmű kapcsolatok a családi kapcsolatrendszeren belül (Caplow 1982)
- Családi „kapcsolat felelős” a családon belül (Fiese et al. 1993, Rosenthal and Marshall 1988)
- Örömteli családi események (Campbell et al. 2011)
- A családi események dokumentálása, pl. fotókkal (Wallendorf and Arnould 1991)
- Családi történetek felidézése (Wallendorf and Arnould 1991, Smit 2011)
- Családi nevezetes napok pl. ünnepek kapcsán megléte (Rosenthal and Marshall 1988)
- Közös családi hobbi, azonos érdeklődés (Pearson et al. 2010, Campbell et al. 2011)
- Családtagok részéről beruházás (idő, energia) a rítusokba (Crespo et al. 2008, Kiser et al. 2005)
- Generációk között a rítusok továbbadása (Wolin and Bennett 1984, Fiese et al. 2002)
- Sok rituálé gyermekkorban (Rosenthal and Marshall 1988)
- Jól meghatározott családi szerepek a rítusokhoz kötődően (Caplow 1982, Wolin and Bennett 1984)
- Kedvező anyagi lehetőségek (Rosenthal and Marshall 1988)
- Gyermek a családban (Fiese et al. 1993)

Másrészt a családi rítusok ellen ható tényezők a következők:

- Diszfunkcionális családműködés (Fiese 1993, Kiser et al. 2005)
- Családi konfliktusok (Whiteside 1989)
- Szülők eltérő születési családi hagyományai (Fiese et al. 1993)
- Rugalmatlan rítusok (Wolin and Bennett 1984)
- Időhiány (Rosenthal and Marshall 1988)
- Jelenorientált családműködés (Wolin and Bennett 1984)
- Anyagi lehetőségek hiánya, szegénység (Rosenthal and Marshall 1988)
- Válás, vegyes családok (Fiese et al. 2002, Whiteside 1989)

A környezeti makrotényezőkhöz kötődő elemek, amelyek akadályozzák vagy támogatják a családi rítusokat a technológiai fejlődéshez, a munkapiaci jellemzőkhöz, a vallás szerepéhez,

a kultúrához és a családkép változásához kapcsolódnak. Ennek megfelelően a technológiai eszközök és innovációk támogatják (igaz át is alakítják) a családi rítusokat, csakúgy, mint a család vallásossága és az erős nemzetiségi/kulturális kötődése. Ezzel ellenkező hatással jár a nők intenzív munkapiaci szerepvállalása és a fragmentált, izolált családi működés.

3. A liminalitás állapota: elszakadás a családi fészektől

Az átmeneti rítusok (rites de passage) adott kultúrában értelmezhetőek és ennek a kultúrának a képére formálják azokat, akik a rítus szereplői (B. Erdős et al., 2003, Mitev 2006). Turner (1969) szerint az életszakaszok közötti átmenetben az érintettek nem tartoznak egyik világhoz sem, hanem két világ között vannak. Eszerint a szülői fészket elhagyó fiatalok már nem tartoznak a szüleik világába, de még saját életük sem alakult ki. Az átmeneti rítusok – úgymint a felnőtté válás/ önálló élet kezdete – és a tartós állapotok változtatják egymást, így az egyén élettapasztalatában mind az állandóság, mind az átmenetiség megjelenik (Turner 1969).

Van Gennep (1960) meghatározásában az átmeneti rítusoknak három jellegzetes fázisa van (lásd az 1. ábrát). A rítus első szakasza a szeparáció (elkülönülés), ahol az egyén elszakad korábbi szerepeitől és kapcsolataitól. Ezt követi a liminalitás fázisa (határszakasz), amelyben az egyén korlátozott ideig részese lehet a „communitas”-nak, azaz a kultuszokban megnyilvánuló közösség élményének (Turner 2002). A köztes világban mozogva az egyén ekkor elszakad az eddigi ismerős szerepeitől és státusza egyenlő lesz a rítus többi szereplőjével, a beavatandókkal. A harmadik, utolsó szakasz az inkorporáció vagy újraegyesülés szakasza, azaz a beépítő fázis. Ebben a szakaszban az egyén új tudása birtokában visszatér eredeti életvilágába, de már új, megváltozott, többnyire magasabbnak értékelt státuszban. Az átmeneti rítusban az élmény megszentelt, az út a káoszról a kozmoszba vezet és célja a tagok közötti viszony visszaállítása, az egyensúly felé törekvés (Turner 1969, 1982). Az átmeneti rítusok a tágabb közösség szempontjából nézve azért jelentősek, mert az egyéni státusz váltásában megünneplik az ezt elősegítő közösségi teljesítményt, miközben az ünnep lehetőséget ad az „elhasználódott” idők megújítására is (Eliade, 1987). Ezzel összekapcsolódik egymással az individuális és a közösségi aspektus megbonthatatlan egészet alkotva (Mitev 2006).

A társadalmi normák változása, benne a későbbi házasságkötések jellemzővé válása, továbbá a kitolódott képzési idő és a gazdasági helyzet együttesen okozzák, hogy a fiatalok egyre később repülnek ki a családi fészektől a fejlett társadalmakban (Cobb-Clark 2008, Beaujot 2006, Spéder - Kapitány 2009, Alders és Manting 1999). Emellett a szülőktől való önállósodás ideje függ a nemtől és nemzetiségtől, a társadalmi osztálytól és a vallásosságtól is (Goldscheider és Goldscheider 1987, Settersten és Ray 2010). Mindez elhalasztja a felnőtté válás idejét és egyre szélesebb körben elfogadottá válik, hogy a serdülőkor a fiatalok huszonöt éves koráig vagy tovább is eltarthat (Arnett 2000, Cote és Bynner 2008). A jelenség következtében a családok élete és családi életciklusai is átalakulnak, hiszen a korábbi üres fészkek szakasz, amely a szülők idejének és anyagi lehetőségeinek javulását jelképezte, a gyermekek lassabb kirepülésével egyre inkább a kitolódott üres fészkek szakaszává válik (Godfrey és Roberts 2011).

A társadalmi normák és szokások változásával a felnőtté válás és elszakadás eseményei is megváltoznak. Musgrove és Middleton (1981) szerint a hagyományosan fontos rituális események úgymint a kamasszá válás vagy a házasság jelentősége csökkent a mai fejlett társadalmakban, míg a gyerekszületés eseménye még mindig hangsúlyos. Emellett vannak új események, úgymint a hitelfelvétel, amely részese lett a felnőtté válás rítusának.

4. A primer kutatás

4.1. A primer kutatás módszertana

A családi rituálék vizsgálata jellemzően a családtagok közös tevékenységeinek megismerésével történik (lásd például Pearson és szerzőtársai 2010, Campbell és szerzőtársainak 2011 munkáit). Jelen kutatásban is a családi tevékenységekből indultunk ki, mégpedig azokból, amelyek a megkérdezettek számára középiskolás korukban és egyetemistaként fontosak voltak. Ezzel a két időponttal a családtól való elszakadás két időpillanatát kívántuk megragadni és egymáshoz képest megérteni. Mivel ez egy feltáró kutatás volt, nem szerettük volna eleve meghatározni, hogy mely családi eseményről írjanak a résztvevők, hiszen az is lényeges szempont volt, hogy a megkérdezettek mit tartanak fontosnak, melyek voltak számukra a legemlékezetesebbek.

1. **Egyetemista éveidből** idézz fel részletesen egy olyan családi eseményt, amely számodra a legemlékezetesebb. Írd le részletesen az eseményt és az ezzel kapcsolatos érzéseidet!
2. **Középiskolás éveidből** idézz fel részletesen egy olyan családi eseményt, amely számodra a legemlékezetesebb. Írd le részletesen az eseményt és – amennyire emlékszel – az ezzel kapcsolatos érzéseidet!
3. Hogyan írnád le a **legfontosabb különbségeket** a két esemény között?

Amint látható, a feladat kiírásában nem szerepel a rituálé szó, mivel nem az az érdekes, hogy tudja-e valaki a szó jelentését vagy sem, hanem emlékezetes, a megkérdezettek számára lényeges családi eseményeket kívántunk megeleveníteni. Összesen 71-en küldtek be beszámolókat, ami összesen 142 történetet eredményezett. A középiskolás évekből 19 volt az utazással, nyaralással kapcsolatos, 16 a ballagásról, szalagavatóról, 13 születésnapról, 8 karácsonyról, 15 pedig más családi eseményről szólt. Az egyetemi évekből 17 a diplomaosztóról (ez vette át a ballagás szerepét, ahol szintén egy korszak lezárása történt), 16 az utazásról, nyaralásról, 9 a születésnapról, 9 a karácsonyról, 5 a házassági évfordulóról, 4 az esküvőről, 11 pedig másról szólt.

4.2. A primer kutatás eredményei

A történetek struktúrája

A családi rítussal kapcsolatos történetek jól strukturálhatók, ami részben a történetek szerkezetisége, részben pedig a rítusok foratókönyv-jellegéből következik. Propp (1995) az orosz varázsmeséket elemezte strukturális szempontok szerint, és meghatározta, hogy a mesék milyen részekből állnak és jellemzően hogyan követik egymást ezek a szakaszok.

Propp (1995) szerint a mesék egész tartalmát össze lehet foglalni viszonylag rövid mondatokban. Ha a 1. táblázat első oszlopát nézzük, akkor látszik, hogy ez a családi rítusoknál sincsen másképp. Függetlenül attól, hogy diplomaosztóról, ballagásról, karácsonyról vagy születésnapról van szó, a történetek felépítése szerkezetileg meglehetősen hasonló. A történet mesélője először mindig meghatározza a történet keretét (mi a fő esemény, kik a szereplők), kontextusba helyezve az egészet. Ezt követően egy viszonylag egyszerű séma mentén folytatódik a fonalvezetés: A szereplők előkészületeket tesznek, aztán összegyűlik a (szűk vagy tág) család, és megtörténik a főesemény (ahol szintén vannak rítusok), aztán ajándékozás, étkezés (ebéd vagy vacsora), beszélgetés és távozás. A történet többnyire összegzéssel, az összbenyomás ismertetésével végződik.

Propp (1995:71) megállapítja, hogy az egyes szakaszok nem mindig követik egymást közvetlenül (inkább egy laza keretrendszernek tekinthetők a szakaszok, ahol a sorrend is esetenként változhat). Az egyetemisták észlelt fontosság alapján tulajdoníthatnak egyik vagy másik szakasznak nagyobb jelentőséget és terjedelmet. Van, akinél az egész történet

középpontjában a főesemény áll, mások pedig éppen az étkezést tekintik a történet tetőpontjának, esetleg kisebb jelentőséget tulajdoníthatnak az előkészületeknek vagy éppen a távozás fázisának. Természetesen nem minden elbeszélést lehet ilyen szakaszokra felosztani, a szakaszok pedig tetszés szerint kihagyhatók vagy részletezhetők.

A funkciók pusztán egymás utáni felsorolása azonban nem eredményes élvezetes történetet. „A követelmény, hogy legyünk tömörök, világosak, igazmondók és relevánsak, azt kívánja – legyünk szürkék és szó szerintiek” (Bruner, 2001:41). A tömör és leegyszerűsített történetek tehát biztos, hogy az unalomba fulladnak. Az elemzés során ezért nem kizárólag a családi rítus szakaszait azonosítottuk be (hiszen az önmagában sablonos), hanem feltártuk, hogy az egyes szakaszoknál a rituálé mely tényezői a fontosak (1. táblázat 2. oszlopa), valamint ezek alatt milyen típusú érzelmek fedezhetők fel (3. oszlop).

1. táblázat Családi rituálé mesélésének tipikus szakaszolása

Családi rituálé szakaszai	Családi rituálé tényezői	Fontosabb érzelmek
Történet kezdete	A főbb esemény és főszereplők rövid	Mesélő eseménnyel kapcsolatos, alapvető attitűdje
Előkészületek	Szervezés, vásárlás, öltözködés, főzés	Izgalom, feszültség, várakozás
Résztevők összegyűlnek	Család összejön, közönség, közösség, jelentős másik (pl. apa, nagypapa), közeledés	Feszültség
Főesemény	Helyszín, forgatókönyv, rítus a rítusban	Öröm, büszkeség, meghatódás
Ajándékozás	Materialista vs. spirituális felfogás	Öröm, meglepődés, meghatódás
Étkezés	Helyszín (étterem vs. otthon)	Megnyugvás
Beszélgetés	Nosztalgia, tervek	Vidámság
Távozás	Búcsú, távolodás	Szomorúság
Fő konklúzió	Tanulságok, szerepek	Összbenyomás

Forrás: saját szerkesztés

Durgee (1988) szerint a „jelentéktelen dolgok” jelentik a történetek sava-borsát. Ezek a mindennapi élet olyan látszólag lényegtelen tényezői, amelyek érzelmi töltetet képesek adni a történetnek, vagyis „kis dolgok, amelyek sokat mondanak”. Az ilyen jelentéktelen apróságok színesítik a történetet, töltik meg érzelmmel és teszik hihetővé. Bruner (2004: 128) szerint nem minden történetet érdemes elmondani, csupán azokat, amelyek túlmutatnak az elvárásokon, és megsértik a szokványos forgatókönyvet.

„Gondolom legtöbbször érettségiről, születésnapról vagy utazásról írnak. Ez mind szép és jó, nekem túl sablonosak, hétköznapiak. Én semmiképp nem akarok ilyesmiről írni. Úgy döntöttem, olyan emlékeket csalogok elő, melyek agyam legmélyén rejtőznek. E két történet elolvasása után joggal tűnhetek szarházinak, írásom azonban nem ezt hivatott bizonygatni. Mindkét esetben egy hiba miatt kialakult fordulópontokról mesélek, melyen a családom segített át. Úgy vélem ezek a bakik elengedhetetlen lépcsőfokai voltak jellemfejlődésemnek. Ha újrakezdhetném az életet, valószínűleg ugyanúgy elkövetném őket.” (férfi)

A családi rítusokról általánosan elmondható, hogy azok a rítusok, amelyek a táblázatban látható szabványforgatókönyvet követik, teljesebbnek tűnnek, összességében elérik a céljukat, hiszen segítik a család összekovácsolódását. Viszont azok a rítusok, amelyekben valamilyen hiányosság, javíthatatlan hiba, probléma vagy megoldatlan konfliktus merül fel, kevésbé tűnnek teljesnek. Ugyanakkor, míg az előbbieket történetvezetése szárazabb, addig az utóbbiaké érdekesebb, elevenebb. Abban az esetben, ha a családi körülmények nem rendezettek (pl. a szülők válásának következtében), a más esetben pozitív kimenetelű rítusok végkicsengése inkább negatív.

„A szüleim elváltak, családunkba új személyek érkeztek, illetve sajnos távoztak is közülünk, mely sok mindent megváltoztatott. Ezek okán a családot, mint fogalmat is nehéz jelenleg számomra keretek közé helyezni.” (nő)

Főbb különbségek a középiskolai és az egyetemi évek családi rítusai között

Felvetődik a kérdés, hogy amennyiben a történetek formailag hasonlóak, akkor vajon milyen szempontból lehet különbségeket találni a középiskolás és az egyetemi évek között. A különbségeket leíró dimenziókat környezeti, családi, valamint egyéni kategóriák szerint lehet csoportosítani. Bár számos dimenzió felrajzolható, a 2. táblázatban azokat jelenítjük meg, amelyek lényegesek a felnőtté válás szempontjából. A középiskolás és az egyetemi évek közti tipikus (bár természetesen nem minden esetben megfigyelhető) eltérések a táblázat 3. és 4. oszlopának összevetése alapján látszanak.

2. táblázat A középiskolás és az egyetemi évek családi eseményei közötti főbb különbségeket magyarázó dimenziók

Dimenzió kategóriája	Dimenzió	Középiskolás évek	Egyetemi évek
Környezet	Helyszín		
	Családtagok közti fizikai távolság	Alacsony	Magas
Család (közösség)	Összetétel és nagyság	Rokonok	Újak bekerülése (pl. új barát, befogadási rítus)
	Szereppartnerek hozzáállása	Gyermekként kezel	Felnőttként kezel
	Bevonás a családi döntéshozatalban	Nem vonja be	Bevonja
	Beszélgetés témája	Jövő	Múlt, nosztalgizálás
	Beszélgetés mélysége	Felszínesebb	Mélyebb
Egyén	Értékrend	Materializmus (ajándék a fontos)	Spirituális gondolkodás (az együtt töltött idő minősége a fontos)
	Ki van a központban	Egocentrizmus, egoizmus	Mások (is) fontosak
	Gondolkodásmód	Éretlenebb, gyermeki	Érettebb, felnőtt
	Bevonódás mértéke	Alacsony	Magas
	Segítőkészség	Alacsony	Magas
	Emlékhiany	Hiányos emlékek	Eleven emlékek

Forrás: saját szerkesztés

Ha a tágabb kategóriától indulunk a szűkebb felé, akkor először a *környezettel*, a tágabb kontextus elemzésével célszerű kezdeni. Míg a középiskolás évek alatt a mesélő többnyire együtt él szűkebb családjával, addig az egyetemi évek alatt már jellemzően különélés figyelhető meg, ezért bármilyen családi összejövetelkor többet kell utazni a mesélőnek is (hazatérés érzése), nem kizárólag a távol élő rokonoknak. Ez a fizikai távolság (különköltözés) egyrészt segíti a leszakadást és a felnőtté válást, másrészt azonban rítusokkal erősíthetők a családi kapcsolatok (vagyis a lelki távolság csökkenthető).

„Azért volt annyira meghatározó, mert emlékszem, akkor voltam első éves egyetemista, abban az évben ősszel „repültem ki a családi fészekből”, négy hónapja éltem már külön a szüleimtől, és igazán maradandó élményt okozott számomra az, amikor azon a télen, az első vizsgaidőszakom alkalmával hazamehettem hozzájuk. Olyan más lett hirtelen a szülői ház, a kert, a város, de még a szobám is, ahol éveket töltöttem.” (nő)

A család változásával kapcsolatos egyik fontos különbség a család összetételében keresendők (kik a tagjai, kik nem lehetnek már ott, hogyan fogadják az új barátot). Még lényegesebb a szereppartnerek hozzáállása az alanyhoz, vagyis mennyire tekintik felnőttnek. Ez hatással van arra, hogy milyen mértékben vonják be a családi döntéshozatalba, milyen témákról beszélgetnek vele és azt milyen mélyen teszik.

„Az ünnepség után egy étteremben ünnepeltük az újabb diplomás családtagot. Jó hangulatban telt az este, sokat beszélgettünk, nosztalgizáltunk és élveztük a remek ételeket. Megelégedéssel nyugtáztam, hogy a szüleim végre felnőttként kezelnek, bármilyen témáról el tudunk beszélgetni, és kíváncsiak a véleményemre.” (nő)

„Bár a család szerepe továbbra is hihetetlenül fontos, kicsit megváltozott. A beleszólásom a dolgok menetébe sokat nőtt az idők folyamán. Felnőttem, a szüleim komolyabban is vesznek, önállóbbnak gondolnak, mint a középiskolás éveim alatt. Míg gimiben az anyukámnak volt döntési joga a legtöbb „kreatív” kérdésben, most már úgy veszem észre, nagyjából egyenrangúként tekint rám, és kikéri a véleményem a legtöbb dologban.” (nő)

Az *egyénben* is számtalan változás mehet végbe a két időpont között. Az egyik ilyen az értékrendben történő alapvető változás, ami egyrészt megfigyelhető abban, hogy mi a fontos (tárgyi ajándék) vagy az együtt töltött idő. Ehhez kapcsolódik, hogy ki van a történet középpontjában vagy a történet mesélője milyen mértékben törődik másokkal is. Az érettebb gondolkodás növeli a felelősségtudatot, magasabb az aktivitás, a bevonódás, valamint a segítőkészség szintje. A középiskolás emlékek több esetben is a múlt kódébe vesznek.

„Számomra különbség volt, hogy az esküvő esetében többet tudtam segíteni, jobban éreztem magam, jobban is emlékszem rá, mivel nem olyan régen volt. Az esküvői előkészületekben aktívan kivettem a részemet, míg a születésnap esetében kihúztam magam a munka alól. Kisebb voltam, félttem az érettségitől.” (férfi)

„Teljesen felértékelődött akkor a karácsony fogalma, emlékszem, nem azzal voltam már elfoglalva, hogy ki mit kap ajándékba, hogy hogyan vonhatom ki magam az ünnepi készülődés alól, a közösen töltött idő vált értékessé és megfizethetlenné.” (nő)

5. Összegzés

A társadalmi változások nyomán megfigyelhető, hogy az individualizáció mellett a modern társadalmakra jellemző a családi élet ritualizálódása is, hiszen az anyagi érdekeltség már nem tudja fenntartani a család egységét, így a csoport fennmaradását a személyes és a társadalmi kötöttségek biztosítják rituális interakciókon keresztül (Cheal 1988). A családi rítusok fennmaradására azonban kihívást jelentenek az utóbbi évtizedek társadalmi változásai, amelyek a család életét sem hagyták érintetlenül.

A családi rítussal kapcsolatos történetek jól strukturálhatók, ami részben a történetek szerkezetisége, részben pedig a rítusok forogatókönyv-jellegéből következik. A középiskolás és az egyetemi évek családi rituáléi közti különbségeket leíró dimenziókat környezeti, családi, valamint egyéni kategóriák szerint lehet csoportosítani. Bár számos dimenzió felrajzolható, a tanulmányban kizárólag azokat jelenítettük meg, amelyek lényegesek a felnőtté válás szempontjából.

Hivatkozásjegyzék

- Alders, M.P.C. – Manting, D. (1999): Household Scenarios for the European Union, 1995-2025. *Paper for the European Population Conference EPC99*, The Hague, The Netherlands
- Arnett, J. J. (2000): A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist*, 55. 5, 469-480.o. DOI: 10.1037//0003-066X.55.5.469
- B. Erdős M. – Kelemen G. – Csürke J. (2003): A felszabadulási rituálék szerepe egy élhető világ kialakításában. *Addiktológia*, 2, 2, 65-84.o.

- Beaujot, R. (2006): Delayed life transitions: trends and implications. In K. McQuillan – Z. Ravanera (eds): *Canada's Changing Families: Implications for Individuals and Society*. Toronto, University of Toronto Press, 105-132.o.
- Belch, M. A – Krentler, K. A – Willis – Flurry, L. A (2005): Teen internet mavens: influence in family decision making. *Journal of Business Research*, 58, 569-575.o.
- Barber, C. E. (1989). Transition to the Empty Nest. In S. J. Bahr & E. T. Peterson (Eds.), *Aging (and the Family)*, Lexington, Mass.: Lexington Books, pp. 15-32.
- Bossard, J. H. S – Boll, E. S. (1950): *Ritual in Family Living*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press
- Bruner, J. (2001): A gondolkodás két formája. In. László J. és Thomka B. szerk.: *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Kijárat Kiadó, Budapest, 27-57.
- Bruner, J. (2004): *Az oktatás kultúrája*. Gondolat, Budapest.
- Durgee, J.F. (1988): Understanding Brand Personality. *The Journal of Consumer Marketing*, Summer, 3, 21-25.
- Campbell, K. – Silva, L. C. – Wright, D. W. (2011): Rituals in Unmarried Couple Relationships: An Exploratory Study. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 40, 45-57.o. doi: 10.1111/j.1552-3934.2011.02087.x
- Caplow, T. (1982): Christmas gifts and kin networks. *American Sociological Review*, 47, 383-397.o.
- Cheal, D. (1988): The Ritualization of Family Ties. *The American Behavioral Scientist*, 31, 6, 632-643.o.
- Cobb-Clark, D. A. (2008): Leaving Home: What Economics Has to Say about the Living Arrangements of Young Australians. *The Australian Economic Review*, 41, 2, 160-176.o.
- Cote, J. – Bynner, J.M. (2008): Changes in the transition to adulthood in the UK and Canada: the role of structure and agency in emerging adulthood. *Journal of Youth Studies*, 11, 3, 251-268.o.
- Crespo, C. – Davide, I. N. – Costa, M. E. – Fletcher, G. (2008): Family rituals in married couples: Links with attachment, relationship quality, and closeness. *Personal Relationships*, 15, 2, 191-203.o.
- Durkheim, E. (2003 [1912]): A vallási élet elemi formái. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Eliade, M. (1987): *A szent és a profán*. Európa Kiadó, Budapest.
- Fiese, B. H. – Hooker, K. A. – Kotary, L. – Schwagler, J. (1993): Family Rituals in the Early Stages of Parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 55, 3, 633-642.o.
- Fiese, B. H. – Tomcho, T. J. – Douglas, M. – Josephs, K. – Poltrock, S. – Baker, T. (2002): A review of 50 years of research on naturally occurring family routines and rituals: Cause for celebration? *Journal of Family Psychology*, 16, 4, 381-390.o. DOI: 10.1037/0893-3200.16.4.381
- Goldscheider, C. – Goldscheider, F. K. (1987): Moving Out and Marriage: What Do Young Adults Expect? *American Sociological Review*, 52, 2, 278-285.o., <http://www.jstor.org/stable/2095455>, hozzáférés ideje: 08/04/2011
- Gennep, A. Van (2004 [1960]): *The rites of passage*. Routledge, London
- Giddens, A. (2002): *Runaway world: How globalisation is reshaping our lives*. Profile books, London
- Godfrey, M. – Roberts, K. (2011): When I'm Sixty-Four - Will you still need me? An the investigation on the impacts of adult children living at home. In Patterson, A. – Oakes, S (eds) *Proceedings of the Academy of Marketing Conference 2011: Marketing Field Forever*, Academy of Marketing, Liverpool.
- Gyulavári, T. – Dörnyei, K. (2012): Az involvement lojalításra gyakorolt hatásának vizsgálata, különös tekintettel az észlelt kockázat és tudás közvetítő hatására. *Marketing & Menedzsment*, 46, 1-2, 64-76. o.

- Kiser, L.J – Bennett, L – Heston, J – Paavola, M. (2005): Family Ritual and Routine: Comparison of Clinical and Non-Clinical Families. *Journal of Child and Family Studies*, 14, 3, 357–372.o., DOI: 10.1007/s10826-005-6848-0
- KSH (2009): *Házasságon kívüli születések Európában*, Statisztikai tükör, 3, 98
- Mitev, A. Z. (2006) A társadalmi marketing elméleti és empirikus kérdései. Egyetemisták alkoholfogyasztási történeteinek narratív elemzése. *Doktori (PhD) értekezés*, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola.
- Moschis, G. P – Mitchell, L. G (1986): Television advertising and interpersonal influences on teenagers' participation in family consumer decisions. *Advances in Consumer Research*, 13, 181-186.o.
- Musgrove, F. – Middleton, R. (1981): Rites of Passage and the Meaning of Age in Three Contrasted Social Groups: Professional Footballers, Teachers, and Methodist Ministers. *The British Journal of Sociology*, 32, 1, 39-55.o.
- Neulinger, Á. (2013): Világi rítusok, családi rítusok. Szakirodalmi áttekintés. *Szociológiai Szemle*, 23, 3, 102-120.o.
- Pearson, J. C – Child, J. T. - Carmon, A. F. (2010): Rituals in Committed Romantic Relationships: The Creation and Validation of an Instrument. *Communication Studies*, 61, 4, 464-483.o.
- Propp, V. J. (1995): *A mese morfológiája*. Osiris-Századvég, Budapest.
- Rook, D. W. (1985): The Ritual Dimension of Consumer Behavior Reviewed. *Journal of Consumer Research*, 12, 3, 251-264.o.
- Rosenthal, C. J. – Marshall, V. W. (1988): Generational transmission of family ritual. *American Behavioral Scientist*, 31, 669-684.o.
- Settersten, R. A. Jr. – Ray, B. (2010): What's Going on with Young People Today? The Long and Twisting Path to Adulthood. *The Future of Children*, 20, 1, 19-41.o.
- Smit, R. (2011): Maintaining Family Memories through Symbolic Action: Young Adults' Perceptions of Family Rituals in Their Families of Origin. *Journal of Comparative Family Studies*, 42, 3, 355-367.o.
- Somlai, P. (1986): *Konfliktus és megértés*. Gondolat, Budapest
- Somlai, P. – Tóth, O (2002): A házasság és a család változásai az ezredforduló Magyarországon. *Educatio*, 11, 3, 339-348.o.
- Somlai, P. – Tóth, O (2004): Families in Hungary. In: Bert N. Adamas – Jan Trost (eds) *Handbook of World Families*. Thousand Oaks, Sage, 313-329.o.
- Somlai, P. (2011): Nemzedéki konfliktusok és kötelékek. In: Bauer B. – Szabó, A (eds): *Arctalan (?) nemzedék*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 25-36.o.
- Spagnola, M. – Fiese, B. H. (2007): Family Routines and Rituals: A Context for Development in the Lives of Young Children. *Infants & Young Children*, 20, 4, 284-299.o., DOI: 10.1097/01.IYC.0000290352.32170.5a
- Spéder, Zs. – Kapitány B. (2009): How are Time-Dependent Childbearing Intentions Realized? Realization, Postponement, Abandonment, Bringing forward. *European Journal of Population*, 25, 4, 503-523.o.
- Tóth O. – Dupcsik Cs. (2007): Családok és formák – változások az utóbbi ötven évben Magyarországon. *Demográfia*, 50, 4, 430-437.o.
- Turner, V. (2002 [1969]): *A rituális folyamat*. Osiris Kiadó, Budapest
- Turner, V. (1982): *From ritual to theater: The human seriousness of play*. PAJ Publications, New York
- Utasi Á. (1991): *Családok és életstílusok*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete
- Wallendorf, M. –Arnould, E. J. (1991): We Gather Together': Consumption Rituals of Thanksgiving Day. *Journal of Consumer Research*, 18, 1, 13-31.o.

- Whiteside, M. F. (1989) Family Rituals as a Key to Kinship Connections in Remarried Families. *Family Relations*, 38, 1, 34-39.o.
- Wolin, S. J. – Bennett, L. A. (1984): Family rituals. *Family Process*, 23, 3, 401-420.o.
- Zsótér B. – Nagy P. (2012): Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. *Pénzügyi Szemle*, 3, 310-321.